

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

**Informačno-metodický materiál
k organizácii výchovy a vzdelávania
integrovanej intelektovo nadaných žiakov
v 1. – 4. ročníku základnej školy**

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 25. augusta 2005
pod č. CD-2005-19375/26373-1:091 s platnosťou od 1.9.2005.
Aktualizované k 1. septembru 2017.

Vypracoval: PhDr. Vladimír Dočkal, CSc.

Úvod

Cieľom tohto materiálu je informovať riaditeľov a učiteľov základných škôl, zriaďovateľov základných škôl a pracovníkov poradenských zariadení v školstve o spôsobe, ako možno na 1. stupni základnej školy zabezpečiť edukáciu všeobecne intelektovo nadaných žiakov, ktorá by bola primeraná ich výchovno-vzdelávacím potrebám. Materiál bol vypracovaný na základe výsledkov pokusného overovania výchovy a vzdelávania nadaných detí v základnej škole, ktoré sa realizovalo v rokoch 2000-2005 pod gesciou Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, a aktualizovaný podľa predpisov platných od 1. septembra 2008.

Potreba venovať osobitnú edukačnú (pojem edukácia zahŕňa výchovu a vzdelávanie ako jednotný proces) pozornosť aj intelektovo nadaným deťom mladšieho školského veku, ktorých nadanie ešte nie je natoľko diferencované, aby bolo zmysluplné vytvárať pre ne triedy s rozšíreným vyučovaním niektorých predmetov, viedla Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v roku 1993 k vytvoreniu *Projektu pokusného overovania alternatívnej starostlivosti o nadané deti v podmienkach ZŠ*. Na jeho základe vznikli experimentálne triedy (v Bratislave aj škola) pre intelektovo nadané deti. Prax si však vyžiadala rozšíriť ponuku edukácie nadaných žiakov, a tak vznikol *Projekt výchovy a vzdelávania nadaných detí v základnej škole*, ktorý sa sústredil na možnosť *integrovanej výchovy a vzdelávania*. Tá sa overovala v rokoch 2000-2005 v bežných základných školách v Lučenci a Hlohovci.

Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov ustanovením § 2 pís. j) a q) zahŕňa žiakov s nadaním medzi žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Predkladaný materiál informuje o tom, ako možno výsledky pokusného overovania integrovanej edukácie nadaných detí využiť pri organizovaní výchovy a vzdelávania všeobecne intelektovo nadaných žiakov 1.- 4. ročníka základnej školy.

Intelektovo nadané deti

V odbornej literatúre neexistuje zhoda vo vymedzení základných pojmov. Vo všeobecnosti sa však nadanie dnes pokladá za mnohorozmerný fenomén. Aby sme o dieťati mohli povedať, že je nadané, nestačí poznať úroveň jeho schopností, za súčasť nadania sa pokladá aj motivácia, záujmy, vôľa; dôležitým aspektom nadania je tvorivosť. Na tomto

mieste nemá význam pokúšať sa definovať nadanie (intelektové nadanie), avšak nevyhnutné je vymedziť pojem nadané, resp. intelektovo nadané dieťa. (Ak je dieťa žiakom školy, možno hovoriť o nadanom žiakovi – nový školský zákon tu používa pojem „žiak s nadaním“).

Pre účely tohto materiálu sa **za intelektovo nadané dieťa považuje dieťa s akcelerovaným kognitívnym vývinom, ktoré pri dostatočnej motivácii a tvorivosti za adekvátnej stimulácie zo strany prostredia dosahuje v porovnaní so svojimi rovesníkmi výnimočné výkony v jednej alebo viacerých intelektových činnostiach.** Nie vždy sa však musí prejavíť nadpriemernými výkonmi v škole.

Miera „výnimočnosti“ výkonov je daná dohodou. Obvykle sa za nadaných označuje 2 – 5 percent najvýkonnejších jedincov vo svojej vekovej skupine, za mimoriadne nadané však možno pokladať iba asi jedno z tisícich detí. Špeciálnu výchovno-vzdelávaciu pozornosť treba ale venovať všetkým nadaným deťom, aby sa tak zvýšila pravdepodobnosť, že z nich vyrastú skutočne nadaní dospelí. Nadanie totiž nie je raz navždy dané a nemenné. Práve adekvátnou edukáciou môžeme jeho rozvoj podporiť.

Pre identifikáciu intelektovo nadaných detí, ktorých výchovno-vzdelávacie potreby je vhodné uspokojovať špeciálnym výchovno-vzdelávacím programom, sú vypracované konkrétne kritériá. Obsahujú ich *Metodické pokyny na zaradovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov* č. CD-2005-19376/26377-01:091 schválené Ministerstvom školstva SR dňa 25.8.2005. Tieto pokyny tiež uvádzajú podrobnejšie charakteristiky intelektovo nadaných detí mladšieho školského veku, s ktorými by sa mali učitelia podrobne oboznámiť.

Žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Termín *špeciálne edukačné potreby* zaviedli koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia vo Veľkej Británii a odtiaľ sa rozšíril do medzinárodne akceptovanej pedagogickej teórie, v ktorej nahradil medicínsky pojem postihnutia. Deti s postihnutím sa začali označovať ako deti so špeciálnymi edukačnými potrebami. Pedagogika má dieťaťu poskytnúť špeciálnu starostlivosť nie preto, že je postihnuté, ale preto, že potrebuje iný výchovno-vzdelávací prístup než väčšina jeho vrstovníkov. Je zrejme, že nie každé dieťa s postihnutím vyžaduje špeciálny edukačný prístup, ale aj naopak – existujú deti bez postihnutia, ktoré bez špeciálneho prístupu zo školského vyučovania nevyťažia to, čo by mohli. Pedagogická teória preto dnes priznáva špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby ktorémukoľvek dieťaťu, ktoré v akomkoľvek období svojho vývinu nedokáže optimálne profitovať z bežného spôsobu výchovy a vzdelávania a jeho rozvoj je potrebné realizovať metódami špeciálnej výchovy a vzdelávania.

Tento posun v myslení reflektuje aj nový školský zákon, ktorý v § 2 pís. i) vymedzuje „špeciálnu výchovno-vzdelávaciu potrebu“ ako „požiadavku na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre dieťa alebo žiaka, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo nadania alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, uplatnenie ktorých je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti dieťaťa alebo žiaka a dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti“. Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby sa priznávajú nielen deťom a žiakom so zdravotným znevýhodnením (§ 2 pís. k až o), ale aj deťom a žiakom zo znevýhodneného sociálneho prostredia (§ 2 pís. p) a deťom a žiakom s nadaním (§ 2 pís q).

Zákon zatiaľ v plnej miere nezohľadňuje potreby detí z iného kultúrneho prostredia (napríklad prisťahovalcov) a ďalších minoritných skupín. Na prácu s nimi nie je pripravená ani špeciálna pedagogika, ktorá sa doteraz sústreďovala len na jednotlivé druhy postihnutí

a narušení. Odlišné deti ale medzi nami žijú a potrebujú vo svojom školskom vývine pomoc. Pritom je treba si uvedomiť, že rôzne druhy špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb sa môžu rozlične kombinovať. Takže naše školy stoja pred úlohou vychovávať a vzdelávať nielen žiakov s jednotlivými druhmi postihnutia, ale aj multihendikepovaných žiakov, alebo nadaných žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, postihnutých žiakov z kultúrnej minority, či nadaných žiakov s postihnutím. Pre všetky tieto deti nie je možné vytvoriť samostatné typy špeciálnych škôl, preto možno predpokladať, že sa čoraz viac špeciálnopedagogickej práce bude vykonávať v integrovanom prostredí bežných škôl.

Tento informačno-metodický materiál má pomôcť pri integrácii všeobecne intelektovo nadaných žiakov, ktorým ako žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami treba poskytnúť vzdelanie zodpovedajúce ich individuálnym schopnostiam špeciálnymi formami a metódami zodpovedajúcimi ich nadaniu.

Organizačné formy edukácie nadaných detí

Podobne ako v starostlivosti o deti s postihnutím, aj pri školskej práci s nadanými deťmi sa môžu uplatniť formy segregovanej (oddelenej) i integrovanej (spoločnej s ostatnými deťmi) edukácie. Tieto dve organizačné formy však nie sú nezlučiteľné a v praxi nesmú byť ostro oddelené. Školský systém má byť natoľko pružný, aby umožnil využitie rôznych foriem výchovno-vzdelávacej práce.

Teoreticky možno formy edukácie nadaných žiakov rozčleniť do kategórií vytvárajúcich pedagogické kontinuum od maximálnej segregácie po maximálnu integráciu:

1. Segregovaná (oddelená) edukácia:

- 1.a. špeciálna škola internátna,*
- 1.b. špeciálna škola s dennou starostlivosťou,*
- 1.c. špeciálna trieda bežnej školy.*

2. Kombinovaná edukácia:

- 2.a. špeciálna trieda, časť vyučovania prebieha v bežnej triede,*
- 2.b. bežná trieda, časť vyučovania prebieha v špeciálnej triede alebo v triede vyššieho ročníka,*
- 2.c. bežná trieda, časť vyučovania zabezpečuje oddelene špeciálny pedagóg.*

3. Integrovaná edukácia:

- 3.a. bežná trieda s podporným učiteľom pre nadané deti,*
- 3.b. bežná trieda so zabezpečenými odbornými konzultáciami,*
- 3.c. bežná trieda, v ktorej starostlivosť o nadaných zabezpečuje iba kmeňový učiteľ.*

Aj keď ich naše školské predpisy pomenúvajú inak (špeciálnymi školami sa nazývajú iba školy pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, špeciálne triedy v bežných školách sú pokladané za formu školskej integrácie), prakticky všetky uvedené formy možno v súlade s týmito predpismi realizovať a skutočne sa aj uplatňujú. Uvedme príklady:

1.a. „Špeciálne“ internátne školy v starostlivosti o nadaných žiakov fungujú od 5. postupného ročníka – ide o Športové školy a Tanečné konzervatórium. Pre intelektovo nadaných žiakov nemá zmysel takéto školy zriaďovať, predpisy to však umožňujú.

1.b. „Špeciálnymi“ školami s dennou starostlivosťou sú všetky doteraz pôsobiace školy s rozšíreným vyučovaním niektorých predmetov (v praxi športové a matematické).

Nový školský zákon ich chápe ako školy so zameraním na rozvoj špecifického intelektového nadania (§ 103 ods. 1 pís. b) bod 2). Podľa § 103 ods. 1 pís. a) možno dnes zriaďovať aj školy so zameraním na rozvoj všeobecného intelektového nadania žiakov.

1.c. „Špeciálne“ triedy bežnej školy sú všetky triedy s rozšíreným vyučovaním prírodovedných alebo spoločenskovedných predmetov, športové triedy, ako aj triedy pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov zriaďované v súlade s § 104 školského zákona.

2.a. Časť vyučovania žiakov špeciálnych tried môže prebiehať v triede spoločne s ostatnými žiakmi školy a niektoré vyučovacie predmety môžu žiaci absolvovať mimo špeciálnej triedy – možno to upraviť v školskom vzdelávacom programe. Takýto postup už zodpovedá tomu, čo označujeme ako kombinovanú edukáciu.

2.b. Zabezpečiť, aby žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami integrovaný v bežnej triede, absolvoval časť vyučovania v „špeciálnej“ triede (ak je taká v škole zriadená), je možné v rámci individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu. V tomto programe možno tiež naplánovať, že žiak absolvuje jeden alebo viac predmetov vo vyššom ročníku, ako to upravuje § 7 vyhlášky MŠ SR č. 307/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní žiakov s intelektovým nadaním.

2.c. V individuálnom výchovno-vzdelávacom programe sa dá ukotviť aj možnosť, že niektoré hodiny sa s integrovaným žiakom (žiakmi) realizujú oddelene. Vyhláška MŠ SR č. 307/2008 Z.z. ju upravuje v § 9. Oddelené vzdelávanie, ktoré pri práci so zdravotne znevýhodnenými deťmi zabezpečuje špeciálny pedagóg, má v prípade intelektovo nadaných žiakov na starosti pedagóg špecializovaný na prácu s nadanými deťmi (ďalej len „špecializovaný pedagóg“) – charakterizovaný bude v časti Individuálna integrácia intelektovo nadaných žiakov. Táto forma starostlivosti bola odskúšaná v rámci *Projektu výchovy a vzdelávania nadaných detí v základnej škole* v rokoch 2000-2005 a odporúča sa ju využiť v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe intelektovo nadaného žiaka.

3.a. V bežnej triede môže byť intelektovo nadaný žiak integrovaný podľa § 29 ods. 10 školského zákona. Funkciu podporného učiteľa vykonáva špecializovaný pedagóg. Tento systém práce sa tiež osvedčil v uvedenom pokusnom overovaní a odporúčame ho využiť v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe intelektovo nadaného žiaka.

3.b. Využitie externých odborných konzultácií pri vzdelávaní nadaného žiaka v bežnej triede možno dnes pokladať za štandardný postup. Učiteľ si môže vyžiadať pomoc centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, a to aj pri práci so žiakmi, ktorí nie sú identifikovaní ako žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Pri individuálnej integrácii identifikovaných intelektovo nadaných žiakov sa využitie odborných konzultácií pokladá za minimum, pod ktoré v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe nemožno ísť. Povinnosť spolupracovať ukladá centru pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie § 4 ods. 7 vyhlášky MŠ SR č. 307/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní žiakov s intelektovým nadaním.

3.c. Vzhľadom na vyššie povedané prácu samotného kmeňového učiteľa s nadaným žiakom nebudeme pokladať za formu školskej integrácie. Pokiaľ žiak nebol identifikovaný centrom pedagogicko-psychologického poradenstva a učiteľ k nemu nepristupuje špeciálnymi metódami, nejde o integrovanú edukáciu ani de fakto ani de jure.

Výhody a nevýhody jednotlivých organizačných foriem edukácie

Oddelená edukácia intelektovo nadaných detí (vrátane výchovy a vzdelávania v samostatných triedach) sa *jednoduchšie organizuje*, pretože rovnaké formy a metódy sa

využívajú pri práci so všetkými deťmi. Treba ale vedieť, že skupina intelektovo nadaných žiakov je veľmi rôznorodá, takže aj v škole alebo triede so zameraním na rozvoj intelektového nadania musí učiteľ výrazne uplatňovať individuálny prístup k žiakom.

Vzhľadom na to, že v triede (škole) pre intelektovo nadaných žiakov sú všetci žiaci nadpriemerní, môžu v školskej práci postupovať rýchlejšie než v bežnej triede, kde sú nadaní žiaci integrovaní. To vytvára predpoklady pre *efektívne dosahovanie dobrých vzdelávacích výsledkov*. Oddelené vzdelávanie sa pokladá za vhodné najmä pre žiakov s extrémnou úrovňou intelektového nadania a pre starších žiakov, ale aj pre žiakov s pridruženými špecifickými či problémovými charakteristikami.

Obmedzená možnosť styku so žiakmi iných skupín vytvára *riziko neadekvátneho sociálneho vývinu*. Žiaci majú menšiu príležitosť naučiť sa komunikovať a spoluexistovať s rovesníkmi z bežnej populácie, túto kompetenciu však budú ako nadaní dospelí potrebovať. Práca v skupine nadpriemerných žiakov môže viesť k rozvoju nežiaducej súperivosti a tiež k vyvyšovaniu sa nad vrstovníkov z bežných tried. Naopak, žiaci bežných tried môžu neadekvátne odsudzujúco či opovržlivo reagovať na žiakov segregovanej triedy. Eliminácia týchto rizík kladie výnimočné nároky na výchovnú prácu pedagógov.

Oddelenú edukáciu možno organizovať iba pre *dostatočný počet žiakov*, takže v menších sídlach nie je realizovateľná.

Integrovaná edukácia (individuálna integrácia v zmysle § 4 vyhlášky MŠ SR č. 307/2008 Z.z.) je *náročnejšia na organizačnú prácu riaditeľa školy i pedagogických pracovníkov, ktorí ju uskutočňujú*.

Vzhľadom na nutnosť koordinovať prácu intelektovo nadaných žiakov s postupom ostatných žiakov v triede môže byť ich *napredovanie vo vzdelávacom vývine relatívne pomalšie* než pri oddelenom variante vzdelávania. Integrovaná edukácia sa pokladá za vhodnejšiu pre intelektovo nadaných žiakov s menej výraznou úrovňou nadania.

Spoločná výchova a vzdelávanie s ostatnými žiakmi vytvára zväčša lepšie predpoklady na *priaznivý sociálny vývin* intelektovo nadaných. Aj z toho dôvodu sa odporúča najmä v mladšom školskom veku, keď sa kladú základy ďalšieho sociálneho rozvoja osobnosti.

Integrovanú edukáciu možno realizovať pre *akýkoľvek počet nadaných detí* v ktorejkoľvek škole vrátane škôl v malých sídlach.

Vzdelávanie všeobecne intelektovo nadaných žiakov v triedach pre žiakov s nadaním

O zriadení triedy (tried) pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov rozhoduje podľa § 29 ods. 9 školského zákona riaditeľ školy na základe súhlasu zriaďovateľa. Zriaďovateľ (obec) v zmysle § 6 ods. 3 pís. c) a d) zákona č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov vytvára podmienky na zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, osobitne pre deti a žiakov s mimoriadnym nadaním.

Triedu pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov možno zriadiť za predpokladu, že v príslušnom školskom ročníku je podľa *Metodických pokynov na zaradovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov* č. CD-2005-19376/26377-1:091 schválených Ministerstvom školstva SR dňa 25. augusta 2005 s platnosťou od 1. septembra 2005 identifikovaný dostatočný počet intelektovo nadaných detí alebo žiakov, ktorých rodičia so zaradením do takejto triedy súhlasia.

Minimálny počet žiakov, pre ktorých možno vytvoriť samostatnú triedu, nie je určený, bude závisieť od možností školy a zriaďovateľa. Neodporúča sa vytvoriť samostatnú triedu pre menej ako osem žiakov. Maximálny počet žiakov v triede pre všeobecne nadaných žiakov stanovuje § 104 ods. 9 školského zákona na 12 v prvom až štvrtom ročníku, 16 v piatom až deviatom ročníku a 22 v triede strednej školy. Ak počet žiakov klesne natoľko, že samostatnú triedu nemožno udržať, treba identifikovaných intelektovo nadaných žiakov vzdelávať formou individuálnej integrácie.

Riaditeľ školy musí vytvoriť podmienky na zabezpečenie požadovanej úrovne výchovy a vzdelávania intelektovo nadaných žiakov. V prípade edukácie žiakov v triede pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním sú materiálno-technické podmienky totožné s podmienkami pre individuálnu integráciu týchto žiakov.

Odborno-personálne podmienky spočívajú v zabezpečení pedagóga (pedagógov), ktorý bude s deťmi pracovať podľa výchovno-vzdelávacieho programu pre nadaných žiakov, učiteľa cudzieho jazyka, prípadne ďalších predmetov, o ktoré sa rozširuje učebný plán, a spolupráce so psychológom centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo školským psychológom. Činnosť psychológa sa riadi zákonom č. 199/1994 Z.z. o psychologickej činnosti a citovanými Metodickými pokynmi na zaraďovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov.

Výchovu a vzdelávanie v triedach pre žiakov s rôznymi druhmi špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb (konkrétne pre žiakov so zdravotným znevýhodnením) zabezpečujú pedagógovia s príslušným špeciálnopedagogickým vzdelaním. Pre prácu s intelektovo nadanými žiakmi sa podobná podmienka nestanovuje; vzdelanie špeciálneho pedagóga nadaných v SR doposiaľ ani nemožno získať. Učiteľa triedy pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov určí riaditeľ spomedzi pedagogických pracovníkov školy a zabezpečí, aby si zvýšil kvalifikáciu podobne ako špecializovaný pedagóg v prípade individuálnej integrácie.

Zaraďovanie detí (žiakov) do triedy pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním v súlade s § 105 ods. 2 školského zákona upravujú *Metodické pokyny na zaraďovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov* č. CD-2005-19376/26377-1:091 schválené Ministerstvom školstva SR dňa 25.8.2005 s platnosťou od 1. septembra 2005. Po prijatí nového školského zákona boli aktualizované, rovnako ako tento informačno-metodický materiál.

Jednou z možností, ako v nadväznosti na štátny vzdelávací program vypracovať školský vzdelávací program tried pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním, je postupovať podľa Učebných plánov pre individuálne a skupinovo integrované intelektovo nadané deti v 1. – 4. ročníku základnej školy a Doplnkov k učebným osnovám pre 1. – 4. ročník základnej školy pre integrovaných intelektovo nadaných žiakov, ako sú uvedené v nasledujúcej časti tohto materiálu.

Individuálna integrácia intelektovo nadaných žiakov

Všeobecné podmienky

V bežných triedach 1.–4. ročníka základnej školy možno integrovať jedného intelektovo nadaného žiaka, dvojicu, trojicu alebo skupinu intelektovo nadaných žiakov. Týmto žiakom sa poskytuje vzdelanie primerané ich individuálnym schopnostiam špeciálnymi formami a metódami zodpovedajúcimi ich intelektovému nadaniu. Žiaci sú vzdelávaní podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu (§ 4 ods. 3-6 vyhlášky

MŠ SR č. 307/2008 Z.z.). V prípade, že sú v triede integrovaní viacerí všeobecne intelektovo nadaní žiaci, môžu byť ich individuálne vzdelávacie programy totožné, čo umožní skupinovú prácu s nimi.

Maximálny počet žiakov v triede, v ktorej sú integrovaní všeobecne intelektovo nadaní žiaci, sa odporúča znížiť o troch na každého integrovaného žiaka, najviac však o deväť žiakov oproti maximálnemu počtu žiakov v triede stanovenému školským zákonom (§ 29, ods. 5). V jednej triede by nemalo byť integrovaných viac ako osem intelektovo nadaných žiakov.

Výchovno-vzdelávacie program žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v základnej škole – Program pre intelektovo nadaného žiaka schválilo Ministerstvo školstva SR dňa 25. augusta 2005 pod č. CD-2005-19373/26374-1:091 s platnosťou od 1. septembra 2005. Materiál si možno stiahnuť z internetu (www.vudpap.sk/informacie-pre-pedagogov). Formulár *Individuálny výchovno-vzdelávacie program*, ktorý je jeho súčasťou, si škola môže rozmnožiť podľa potreby.

Materiál *Výchovno-vzdelávacie program žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v základnej škole – Program pre intelektovo nadaného žiaka* obsahuje informácie o charakteristikách intelektovo nadaného žiaka a všeobecné odporúčania pre postup pedagóga vo výchovno-vzdelávacom procese a pri jednotlivých formách práce so všeobecne intelektovo nadanými deťmi integrovanými v bežnej triede.

Riaditeľ sa musí dôkladne oboznámiť s týmto materiálom a oboznámiť s ním pedagógov, ktorí budú žiaka vzdelávať. Pred rozhodnutím o zaradení dieťaťa (žiaka) do programu pre intelektovo nadaných žiakov musí s pedagógmi, ktorí budú žiaka vzdelávať, integráciu prerokovať a vytvoriť nevyhnutné materiálno-technické a odbornopersonálne podmienky zabezpečujúce požadovanú úroveň integrovanej výchovy a vzdelávania žiaka. Spolupracuje pritom so zriaďovateľom, ktorého k vytvoreniu podmienok pre výchovu a vzdelávanie intelektovo nadaných žiakov zaväzuje § 6 ods. 3 pís. c) a d) zákona č. 596/2003 Z.z.

Minimálnou podmienkou individuálnej integrácie intelektovo nadaného žiaka je zabezpečenie spolupráce so *psychológom* centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo školským psychológom, ktorá sa vyznačí do individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu žiaka. Úlohy psychológa špecifikujú Metodické pokyny na zaradovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov schválené Ministerstvom školstva SR dňa 25. augusta 2005 s platnosťou od 1. septembra 2005.

Administratívne podmienky

Metodické pokyny na zaradovanie detí do špeciálnych výchovno-vzdelávacích programov pre intelektovo nadaných žiakov č. CD-2005-19376/26377-1:091 schválené Ministerstvom školstva SR dňa 25. augusta 2005 s platnosťou od 1. septembra 2005 upravujú postup pri identifikácii intelektovo nadaných detí a žiakov, indikátory i kritériá identifikácie. Ukladajú tiež psychológovi realizovať opakovanú identifikáciu a ďalej identifikované deti sledovať. Vysvetľujú postup, ktorý musí riaditeľ dodržať pri zaradovaní identifikovaných detí (žiakov) do programu pre intelektovo nadaných žiakov, prípadne pri ich vyradovaní z tohto programu, vrátane podmienok vyradenia. Podmienkou zaradenia do programu je okrem splnenia identifikačných kritérií informovaný súhlas zákonných zástupcov dieťaťa.

Žiaka možno do výchovno-vzdelávacieho programu pre intelektovo nadaných žiakov zaradiť od začiatku školského roku, ale aj kedykoľvek v jeho priebehu, podľa toho, kedy bolo identifikované jeho intelektové nadanie a špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Ak

redagnostika vykonaná podľa § 10 vyhlášky MŠ SR č. 207/2008 Z.z a Metodických pokynov č. CD-2005-19376/26377-1:091 nepotvrdí požadovanú úroveň nadania, riaditeľ žiaka z programu vyradí. Môže tak urobiť kedykoľvek v priebehu školského roku, najneskôr však k prvému dňu nasledujúceho školského roka. Pri týchto rozhodnutiach treba dbať na to, aby čo najmenej negatívne ovplyvnili sociálny, osobnostný a poznávací vývin žiaka, čo musí citlivo posúdiť psychológ v spolupráci s triednym učiteľom a špecializovaným pedagógom.

Dokumentáciu individuálne integrovaného intelektovo nadaného žiaka tvorí okrem dokumentácie, ktorá sa vedie každému žiakovi základnej školy,

- Návrh na vzdelávanie dieťaťa alebo žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v materskej škole, v základnej škole, v strednej škole a v špeciálnej škole schválený Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR s platnosťou od 1.9.2015, dostupný na <https://edicnyportal.iedu.sk/Forms/Show/476>, ku ktorému sa prikladajú:
- Správa z diagnostického vyšetrenia dieťaťa alebo žiaka, obsahujúca vyjadrenie centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie ku vzdelávaniu dieťaťa formou začlenenia v bežnej škole,
- Individuálny výchovno-vzdelávací program intelektovo nadaného žiaka vypracovaný podľa vzoru schváleného Ministerstvom školstva dňa 25. augusta 2005 pod č. CD-2005-19373/26374-1:091.

Individuálny výchovno-vzdelávací program musí mať vypracovaný každý integrovane edukovaný intelektovo nadaný žiak. Skupina všeobecne intelektovo nadaných žiakov môže pracovať spoločne; ich individuálne programy budú v takom prípade totožné. Individualizáciu prístup možno zabezpečiť prostredníctvom individuálnych vzdelávacích plánov jednotlivých predmetov.

Ak sú v triede integrovaní maximálne traja intelektovo nadaní žiaci, môže ich edukáciu zabezpečovať triedny učiteľ, ktorý ich individuálne výchovno-vzdelávacie programy (program) pripravil. Tak možno postupovať v malej škole či v škole v malej obci, kde je len málo intelektovo nadaných detí a rodičia nechcú alebo nemôžu zaistiť, aby navštevovali školu mimo svojho bydliska.

Vo väčších sídlach sa odporúča, aby program výchovy a vzdelávania všeobecne intelektovo nadaných žiakov realizovala jedna *spádová škola*, na ktorej možno vytvoriť primerané podmienky pre integráciu viacerých intelektovo nadaných žiakov zo širšieho okolia, vrátane vytvorenia pracovného miesta špecializovaného pedagóga nadaných žiakov.

Materiálno-technické podmienky

K *materiálno-technickému zabezpečeniu* realizácie výchovno-vzdelávacieho programu pre intelektovo nadaných žiakov patrí *priestorové zabezpečenie*. Ak sa počíta s oddelenými hodinami, treba mať v škole k dispozícii učebňu (učebne) pre tieto hodiny. Najdôležitejšie je vybavenie *učebným materiálom*: alternatívnymi učebnicami, metodickými materiálmi, učebnými materiálmi pre výučbu cudzieho jazyka, pracovnými zošitmi, encyklopédiami, rôznou detskou, krásnou i náučnou literatúrou vo väčšej miere, než je nevyhnutné pre vzdelávanie bežných žiakov. Treba tiež zabezpečiť prostriedky na nákup *spotrebného materiálu*: papiera, výtvarných materiálov a materiálov potrebných na rôzne pokusy a experimenty.

Na škole, ktorá vychováva a vzdeláva intelektovo nadané deti, nesmie chýbať funkčná *rozmnožovacia technika*, kedykoľvek prístupná pedagógom, ktorí s týmito deťmi pracujú.

Príprava alternatívnych pracovných listov a ďalších pomôcok kladie na kopírovanie a rozmnožovanie veľké nároky.

Výpočtová technika je nevyhnutná. Špecializovaný pedagóg musí mať k dispozícii dostatočne výkonný počítač s napojením na internet. Vo výchovno-vzdelávacom programe pre intelektovo nadaných žiakov by mali byť zaradené hodiny práce s počítačom. To vyžaduje zariadenú počítačovú učebňu s možnosťou pracovať na internete.

Audio a videotechnika sa pri špeciálnej edukácii intelektovo nadaných žiakov tiež využíva v nadštandardnej miere, vhodné je aj využívanie multimedialnej tabule.

Zanedbať by sa nemalo ani *zariadenie tried*. Okrem esteticnosti prostredia treba dbať napríklad na to, aby pri využívaní špeciálnych výchovno-vzdelávacích postupov mali nadaní žiaci možnosť časť vyučovania realizovať sediac (alebo ležiac) na koberci.

Odborno-personálne zabezpečenie

Prácu so všeobecne intelektovo nadanými žiakmi v 1.–4. ročníku ZŠ realizuje a koordinuje *špecializovaný pedagóg*. (*Záväznú predpisujú takýto pojem nepoznajú. Na účely tohto materiálu ním označujeme pedagóga, ktorého určil riaditeľ školy a poveril ho výchovou a vzdelávaním všeobecne intelektovo nadaných žiakov.*) V osobitných prípadoch vzhľadom na miestne podmienky (pri individuálnej integrácii najviac troch intelektovo nadaných žiakov) možno vypracovať výchovno-vzdelávací program, ktorý by s činnosťou špecializovaného pedagóga nepočítal, ale vo všeobecnosti sa to neodporúča. V prípadoch, ak je nadaný žiak súčasne zdravotne znevýhodnený, možno jeho edukáciu zabezpečovať aj s pomocou *asistenta učiteľa* (§ 104, ods. 8 školského zákona).

Triedni učitelia, ktorí majú vo svojich triedach integrovaných všeobecne intelektovo nadaných žiakov, musia spĺňať kvalifikačné predpoklady podľa platných predpisov. Okrem toho sa odporúča, aby si doplnili vzdelanie podobne ako špecializovaný pedagóg.

Výchovno-vzdelávací program pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov počíta aj so zaradením predmetov, ktoré sa podľa učebných plánov štátneho vzdelávacieho programu v 1.–4. ročníku nevyučujú. Od 1. ročníka sa vyučuje cudzí jazyk (odporúča sa angličtina) a od 3. ročníka práca s počítačom. Riaditeľ musí zabezpečiť *kvalifikovaných učiteľov* týchto predmetov. Ich učitelia musia byť oboznámení so špecifikami práce so žiakmi mladšieho školského veku.

Psychologickú starostlivosť o intelektovo nadaných žiakov má na starosti psychológ centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo *školský psychológ*. Ten podľa § 130 ods. 5 školského zákona vykonáva svoju činnosť v škole. Ako jej zamestnanec bude mať pravdepodobne viac priestoru venovať sa integrovaným nadaným deťom, než ako pracovník centra. Preto sa odporúča vytvoriť na škole, v ktorej sa realizuje výchovno-vzdelávací program pre intelektovo nadaných žiakov, miesto školského psychológa.

Obohatenie vzdelávania intelektovo nadaných žiakov možno zabezpečiť aj formou zaujímavých nepovinných predmetov. Tiež s *učiteľmi nepovinných predmetov* treba počítať pri odborno-personálnom zabezpečovaní programu pre nadaných žiakov. Angažovať možno pedagógov z 2. stupňa základnej školy, ale aj zo stredných a vysokých škôl, pracovníkov vedeckých ústavov či iných inštitúcií podľa možností regiónu.

Činnosť špecializovaného pedagóga

Kým sa vzdelávanie intelektovo nadaných žiakov nestane jednou zo špecializácií vysokoškolského štúdia, zabezpečuje prácu s nimi pedagogický zamestnanec školy

s pedagogickou spôsobilosťou pre prácu so žiakmi 1. stupňa základnej školy alebo špeciálnej základnej školy, ktorého riaditeľ poveril pracovať so žiakmi v rámci výchovno-vzdelávacieho programu pre všeobecne intelektovo nadaných žiakov. V tomto texte ho nazývame *špecializovaný pedagóg*. Riaditeľ zabezpečí, aby si špecializovaný pedagóg zvýšil kvalifikáciu postgraduálnym vzdelávaním, špeciálnym inovačným štúdiom alebo cyklickým vzdelávaním zameraným na pedagogiku nadaných.

Špecializovaný pedagóg vypracúva spolu s triednym učiteľom individuálne výchovno-vzdelávacie plány intelektovo nadaných žiakov a je zodpovedný za ich odbornú úroveň. Vypracúva časovo-tematické plány, podľa ktorých postupuje pri oddelenom vyučovaní intelektovo nadaných žiakov na niektorých hodinách. Vypracúva pre žiakov alternatívne pracovné listy, tvorí alternatívne úlohy primerané aktuálnym schopnostiam žiakov. Sleduje ich vzdelávací vývin a realizuje pedagogickú (resp. špeciálnopedagogickú) diagnostiku intelektovo nadaných žiakov. To je dôležité najmä v prvých dvoch mesiacoch školského roku alebo prvé dva mesiace po zaradení žiaka do programu pre intelektovo nadaných žiakov, kedy treba posúdiť jeho vedomosti a zručnosti vzhľadom na školský ročník a odporúčať oblasti rozširujúcich aktivít, ktoré sa zahrnú do individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu. Vo výchovno-vzdelávacej činnosti sa riadi princípmi opísanými v materiáli *Výchovno-vzdelávací program žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v základnej škole – Program pre intelektovo nadaného žiaka* č. CD-2005-19373/26374-1:091, ktorý schválilo Ministerstvo školstva SR dňa 25. augusta 2005.

Vo vzťahu ku všeobecne intelektovo nadaným žiakom plní špecializovaný pedagóg tiež podobné úlohy ako školský špeciálny pedagóg vo vzťahu k ostatným žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Úzko spolupracuje s triednym učiteľom a ďalšími učiteľmi, ktorí sa podieľajú na edukácii intelektovo nadaných žiakov, so psychológom a s poradenskými zariadeniami rezortu školstva a s rodičmi intelektovo nadaných detí.

Rozsah vyučovacej činnosti a výchovnej činnosti (základný úväzok) špecializovaného pedagóga základnej školy je v zmysle nariadenia vlády SR č. 422/2009 Z.z., ktorým sa ustanovuje rozsah priamej vyučovacej činnosti a priamej výchovnej činnosti pedagogických zamestnancov 22 (v 1. ročníku) a 23 hodín týždenne. Špecializovaný pedagóg môže celý základný úväzok venovať výchovno-vzdelávacej práci s intelektovo nadanými deťmi, alebo môže časť základného úväzku využívať ako učiteľ a časť ako špecializovaný pedagóg. Záleží to od konkrétnej podoby školského výchovno-vzdelávacieho programu a od možností (aj finančných) školy. Minimálny odporúčaný týždenný počet hodín, ktoré by mal špecializovaný pedagóg venovať všeobecne intelektovo nadanému žiakovi, resp. jednej skupine (podľa školského ročníka) všeobecne intelektovo nadaných žiakov, je 5, optimálny 10-11. (Jeden špecializovaný pedagóg teda môže mať na starosti 2 – 4 triedy s integrovanými intelektovo nadanými žiakmi.) Tento počet hodín sa vyznačí v individuálnom výchovno-vzdelávacom pláne každého integrovaného žiaka.

Pomer hodín, ktoré špecializovaný pedagóg pri diferencovanom vzdelávaní (§ 9 vyhlášky MŠ SR č. 307/2008 Z.z.) odučí ako *podporný učiteľ* v celej triede spolu s triednym učiteľom, a tých, ktoré venuje *oddelenej edukácii* intelektovo nadaných detí, je variabilný. Konkrétne organizácia záleží vždy na dohovore s triednym učiteľom. V prvom ročníku (najmä v prvom polroku) prevláda spoločná práca oboch pedagógov v celej triede, neskôr, keď je zrejme, akú úroveň v jednotlivých predmetoch nadaní žiaci dosahujú a nakoľko majú osvojené základné učivo, striedajú sa spoločné a oddelené hodiny približne v pomere 1 : 1. V treťom a štvrtom ročníku môžu vzhľadom na pokračujúcu diferenciaciu schopností žiakov oddelené hodiny prevládať. Oddelené vyučovanie zamerané na rozširovanie a prehľbovanie

učiva sa však vždy realizuje až potom, keď je zrejmé, že žiaci, ktorí sa ho majú zúčastniť, si dostatočne osvojili základné učivo.

Diferenciácia nadania dieťaťa a jeho prejavov vo vzdelávacom procese vedie k rozhodnutiu, v ktorých oblastiach (resp. vyučovacích predmetoch) mu treba poskytnúť obohatené vzdelávanie. Stanoví sa to v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe. Ak špecializovaný pedagóg realizuje oddelené skupinové vyučovanie konkrétneho predmetu, nemusia sa ho zúčastniť všetci identifikovaní intelektovo nadaní žiaci, ale iba tí, pre ktorých bude realizovaná hodina prínosná. Tak sa napríklad rozšíreného vyučovania matematiky zúčastňujú čiastočne iní žiaci než rozšíreného vyučovania slovenčiny, podľa svojich individuálnych výchovno-vzdelávacích plánov a podľa aktuálnej úrovne ich napredovania. Dôležitým momentom, ktorý prispieva k rozvoju talentov všetkých žiakov a tiež k dobrej sociálnej atmosfére v triede, je, že oddelených hodín rozširujúceho vyučovania sa na odporúčenie triedneho učiteľa môžu zúčastniť aj žiaci, ktorí neboli identifikovaní ako nadaní, ale v konkrétnom predmete dosahujú výborné výsledky a práve preberané učivo majú už osvojené, takže aj oni môžu profitovať z hodiny tohto predmetu absolvovanej s intelektovo nadanými žiakmi.

Oddelené hodiny možno využiť na prehĺbenie a obohatenie učiva jednotlivých predmetov, ale aj na integrujúce vyučovanie akcentujúce medzipredmetové vzťahy (vlastná tvorba, vypracúvanie projektov ap.). Špecializovaný pedagóg má na oddelených hodinách viac príležitosti individualizovať prístup k jednotlivým nadaným žiakom a venovať sa tiež reedukácii ich prípadných problémových stránok.

S ohľadom na počet intelektovo nadaných žiakov môže v škole pracovať aj viac špecializovaných pedagógov. Činnosť si rozdelia tak, aby každý mal na starosti žiakov inej integrovanej triedy, alebo tak, aby každý mal na starosti obohacovanie učiva v iných učebných predmetoch.

Formy a obsah vzdelávania intelektovo nadaných žiakov

Formy edukačnej práce v triede s integrovanými všeobecne intelektovo nadanými žiakmi a výchovno-vzdelávacie prístupy modifikované vzhľadom k ich špeciálnym výchovno-vzdelávacím potrebám sú charakterizované v materiále *Výchovno-vzdelávací program žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v základnej škole – Program pre intelektovo nadaného žiaka* č. CD-2005-19373/26374-1:091, ktorý schválilo Ministerstvo školstva SR dňa 25. augusta 2005 s platnosťou od 1. septembra 2005. Všetci pedagógovia, ktorí sa budú zúčastňovať práce s intelektovo nadanými žiakmi v 1. – 4. ročníku základnej školy, sa musia s týmto materiálom oboznámiť.

Obsah vzdelávania intelektovo nadaného žiaka sa stanoví v jeho výchovno-vzdelávacom programe, spolu s personálnym a organizačným zabezpečením tohto programu sa vyznačí v jeho individuálnom výchovno-vzdelávacom pláne a priebežne v individuálnom vyučovacom pláne, resp. časovo-tematických plánoch jednotlivých vyučovacích predmetov. Obsah má zohľadňovať špecifiká intelektového nadania žiaka, jeho silné stránky, ktoré treba rozvíjať, i tie slabšie, ktoré treba reedukovať.

Pri vzdelávaní všeobecne intelektovo nadaných žiakov 1. stupňa ZŠ sú záväzné učebné osnovy dané štátnym vzdelávacím programom, upravené v rámci školského vzdelávacieho programu. V individuálnom výchovno-vzdelávacom programe sa vzdelávanie môže urýchľovať v rámci jednotlivých predmetov vzhľadom na dosiahnutú úroveň vedomostí žiaka, celkovo sa ale dáva prednosť prehĺbovaniu, rozširovaniu a obohacovaniu učiva. Žiaci majú v priebehu štyroch rokov vzdelávania zvládnuť učivo predpísané základnými osnovami

tak, aby bez problémov splnili príslušné vzdelávacie štandardy, a rozširujúce učivo podľa individuálnych schopností a záujmov. Dôležitejší než získanie väčšieho rozsahu vedomostí, je rozvoj kompetencií používať získané poznatky v samostatnej a tvorivej práci.

Pri edukácii intelektovo nadaného žiaka je treba okrem stimulácie poznávacích procesov sústrediť pozornosť aj na *rozvoj celej jeho osobnosti*, najmä emocionality a sociálnych vzťahov. Vhodné je, aby v rámci etickej výchovy alebo individuálnych stretnutí nad rámec učebného plánu, pracoval s deťmi *psychológ* a realizoval s nimi skupinové cvičenia zamerané na rozvoj komunikačných a sociálnych spôsobilostí. Takéto cvičenia je vhodné realizovať nielen so skupinou nadaných žiakov, ale s celou triedou.

Špecifiká práce s intelektovo nadanými žiakmi s viacerými špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Nadpriemerné intelektové nadanie sa môže rozvinúť aj u žiaka s postihnutím, s vývinovými poruchami učenia alebo s inými komplikáciami somatického i psychického vývinu. Aj takéhoto žiaka možno zaradiť do výchovno-vzdelávacieho programu pre intelektovo nadaných žiakov, v jeho individuálnom výchovno-vzdelávacom programe však treba zohľadniť všetky druhy jeho špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb. Za tvorbu tohto programu zodpovedá triedny učiteľ, z odborného hľadiska sú zaň zodpovední špecializovaný pedagóg nadaných spolu so školským špeciálnym pedagógom, ktorý pracuje v zmysle metodických pokynov príslušných pre ten-ktorý typ poruchy.

Hodnotenie intelektovo nadaných žiakov

Hodnotenie a klasifikáciu žiakov 1.– 4. ročníka základnej školy upravujú ustanovenia § 55 zákona č. 245/2008 Z.z., ktorými sa riadi aj hodnotenie v triedach s integrovanými intelektovo nadanými žiakmi. Vo všetkých predmetoch je možné využiť slovné hodnotenie. Triedny učiteľ môže rozhodnúť o nahradení klasifikácie slovným hodnotením v ktoromkoľvek vyučovacom predmete alebo vo všetkých predmetoch. Pri rozhodovaní rešpektuje názory rodičov. Rovnakým spôsobom sú hodnotení všetci žiaci triedy, vrátane intelektovo nadaných žiakov.

Pri priebežnom hodnotení výsledkov intelektovo nadaných žiakov v doplňujúcom (rozširujúcom, obohacujúcom) učive a na oddelených hodinách využíva učiteľ i špeciálny pedagóg slovné hodnotenie.

Intelektovo nadaný žiak je hodnotený vo všetkých predmetoch, ktoré má predpísané v učebnom pláne, aj v predmetoch, ktoré ostatní žiaci triedy v učebnom pláne nemajú. Tieto predmety sa mu zapisujú do vysvedčenia. Iný údaj o tom, že žiak absolvoval výchovno-vzdelávací program pre intelektovo nadaných žiakov, sa vo vysvedčení neuvádza.

Za celkové hodnotenie žiaka na konci prvého a druhého polroka zodpovedá triedny učiteľ. Pri celkovom hodnotení intelektovo nadaného žiaka zohľadňuje stupeň zvládnutia učiva predpísaného učebnými osnovami, bez ohľadu na úspechy žiaka v doplňujúcom učive.

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 25. augusta 2005
ako Informačno-metodický materiál k organizácii výchovy a vzdelávania
integrovaných intelektovo nadaných žiakov v 1.- 4. ročníku základnej školy
č. CD-2005-19375/26373-1:091 s platnosťou od 1.9.2005.

Aktualizované k 1. septembru 2017.